

Ewa Mazur-Wierzbicka
Katedra Mikroekonomii
Uniwersytet Szczeciński

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W POLSKIEJ POLITYCE SPOŁECZNO- GOSPODARCZEJ

Zaspakajanie rosnących potrzeb materialnych i niematerialnych przez gospodarkę, racjonalne wykorzystywanie zasobów naturalnych, odpowiednia ich alokacja – stanowią odwieczny problem teorii ekonomii. Do tego należy dodać jeszcze międzygeneracyjną sprawiedliwość ekologiczną, czyli „ekologiczną” odpowiedzialność za przyszłe pokolenia rozumianą jako- konieczność zachowania dla przyszłych pokoleń nie pogorszonej jakości środowiska, zabezpieczenie zasobów podstawowych surowców. To wszystko przyczyniło się do powstania i rozwoju koncepcji ekorozwoju (trwałego rozwoju). Po raz pierwszy termin ten został użyty i zdefiniowany w 1972 roku w Sztokholmie na konferencji ONZ dotyczącej środowiska przyrodniczego i rozwoju gospodarczego. Od tego czasu pojęcie ekorozwoju doczekało się już ponad 100 definicji.

Na świecie przyjmuje się różne rozumienie ekorozwoju. Najbardziej charakterystyczne jednak jest jego ujęcie jako:

- idei społeczno- filozoficznej, wskazującej na konieczność zmiany dotychczasowych wartości, które w znacznym stopniu doprowadziły do globalnego kryzysu ekologicznego, chociaż przyczyniły się również do szeroko rozumianego rozwoju techniczno- przemysłowego;
- nowoczesny kierunek rozwoju gospodarki kładący duży nacisk na nowe systemy organizacji i zarządzania zarówno na szczeblu kraju jak i na szczeblu poszczególnych jednostek gospodarczych, wdrażanie nowych technologii „przyjaznych środowisku” itp.;
- kierunek badań naukowych o charakterze interdyscyplinarnym dotyczący badania relacji społeczeństwo- gospodarka – środowisko.¹

Oprócz tego pojęcie ekorozwoju możemy tłumaczyć w dwojaki sposób. Może być ono rozpatrywane w rozumieniu węższym, tzw. ekologicznym i odnosi się je wówczas do ekosystemów naturalnych lub ekosystemów sztucznych, bądź też można je odnieść do systemu społeczno- gospodarczego w skali gospodarki narodowej i wówczas mamy do czynienia z szerszym ujęciem tego pojęcia. Szersze rozumienie ekorozwoju jest charakterystyczne dla ekonomistów i traktuje je jako rozwój zrównoważony przy równorzędnym podchodzeniu do aspektów ekonomicznych, społecznych, ekologicznych i technologicznych.

Ekorozwój stanowi jedną z podstawowych zasad polityki ekologicznej. Po raz pierwszy termin polityka ekologiczna pojawił się w Deklaracji Sztokholmskiej w 1972 roku, którą uchwaliły prawie wszystkie kraje świata (czyli dokładnie wtedy, kiedy użyto pierwszy raz pojęcia- ekorozwój), w Polsce natomiast oficjalnie obowiązuje on od 1991 roku, wówczas użyty został on oficjalnie w dokumentach państwowych.²W literaturze

¹ Poskrobko B., Teoretyczne aspekty ekorozwoju. „Ekonomia i Środowisko” 1997, nr 1(10).

² Zob. Uchwała Sejmu R P z 10 maja 1991 roku, w sprawie polityki ekologicznej państwa, M. P., nr 18, poz.118.

możemy spotkać się z różnym sposobem podchodzenia do zagadnienia polityki ekologicznej i z różnym sposobem jej definiowania(np. F. Piontek, B. Prandecka). Uogólniając można stwierdzić, że na politykę ekologiczną składa się działalność państwa polegająca na :

- racjonalnym wykorzystaniu zasobów i walorów środowiska przyrodniczego;
- właściwej ochronie środowiska przyrodniczego;
- umiejętnym kształtowaniu środowiska przyrodniczego.

Wynika z tego, że głównym zadaniem polityki ekologicznej jest realizacja przedsięwzięć, które to pozwolą na osiągnięcie celów związanych z kształtowaniem środowiska przyrodniczego. Przedmiotem polityki ekologicznej jest środowisko przyrodnicze oraz jego jakość nie tylko z punktu widzenia gospodarczego, ale również wynika ono z potrzeb ludzkich- biologicznych jak i społecznych. Podmiotami polityki środowiskowej są natomiast centralne organy władzy państwowej i administracji rządowej, terenowe organy administracji rządowej samorządy lokalne i jednostki gospodarcze.

Polskie prawo w dziedzinie ochrony środowiska ma mocne podstawy. Wynika to w dużej mierze z faktu, iż już w latach siedemdziesiątych zostało wprowadzonych wiele rozwiązań legislacyjnych dotyczących ochrony środowiska. Nie bez znaczenia jest również, że wzorcami dla prawa polskiego w tej dziedzinie w latach osiemdziesiątych były modele: amerykański i zachodnioeuropejskie. Od roku 1989, czyli od czasu kiedy w Polsce zapoczątkowane zostały zmiany systemowe wzrosła waga problematyki związanej z ochroną środowiska. W latach 1989- 1992 polityka ekologiczna zaczęła się powoli „uniezależniać” od polityki gospodarczej, był to okres kiedy bardzo dużo zrobiono w dziedzinie środowiskowej w Polsce. W 1991 roku przyjęto założenia pierwszej polityki ekologicznej, w której zadeklarowano, że cele gospodarcze winny uwzględniać zarówno aspekty ekologiczne jak i społeczne. Wtedy to zaczęto nowelizować prawo ekologiczne, zbudowano podstawy finansowania ochrony środowiska, stworzono system kontroli i nadzoru. Od tego momentu kryteria ekologiczne zaczęły być traktowane na równi z kryteriami ekonomicznymi, zaś w opracowaniach z 1994 roku po raz pierwszy przyjęto, że cele gospodarcze, ekologiczne i społeczne mają równorzędną wagę i stanowią integralną całość.³ Ochrona środowiska zajęła należne jej miejsce, gdyż zapewniała możliwość trwałego zachowania podstaw rozwoju gospodarczego. Od roku 1993 wzorcem dla Polski w dziedzinie ochrony środowiska stał się system prawny Unii Europejskiej

W Polityce Ekologicznej Państwa przyjętej w 1992 roku określone zostały cele polityki ekologicznej, których realizacja odnosiła się do trzech horyzontów czasowych:

- cele krótkookresowe- okres realizacji od 3 do 4 lat, dotyczyły rozwiązywania problemów, spraw, które w bezpośredni sposób były związane ze zdrowiem i życiem ludzkim oraz wiązały się z zachowaniem najcenniejszych walorów przyrodniczych kraju (są to na przykład: likwidacja, zmiana profilu produkcji bądź realizacja przedsięwzięć ochronnych w 80 najbardziej uciążliwych zakładach przemysłowych- będących wówczas na liście krajowej, złagodzenie deficytów czystej wody, zmniejszenie uciążliwości odpadów, intensywny program zalesiania obszarów wododziałowych, itp.);

³ Bielniak E., Instrumenty zarządzania ochroną środowiska, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, nr 473/ 1997.

- cele średniookresowe- okres realizacji 10 lat, dotyczyły podejmowania działań zbliżających Polskę do europejskich standardów środowiska, odnosiło się to w szczególności do ochrony wód, powietrza, powierzchni ziemi i przyrody ;
- cele długookresowe- okres realizacji 20- 30 lat, dotyczą pełnego wprowadzenia zasad ekorozwoju w gospodarce oraz uzyskanie tzw. pożądanego stanu środowiska, który zapewni bezpieczną egzystencję społeczeństwa i stabilne funkcjonowanie przyrody.

Oprócz tego sformułowanych zostało wiele zasad polityki ekologicznej (w.w), jak też szczegółowo zarysowano główne kierunki działań w odniesieniu do poszczególnych dziedzin gospodarki co dotyczyło:

- racjonalizacji gospodarki energetycznej;
- restrukturyzacji i modernizacji przemysłu;
- zmniejszenia uciążliwości transportu;
- ekologizacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej;
- racjonalizacji wykorzystania i zagospodarowania zasobów wodnych;
- racjonalizacji wydobywania i użytkowania zasobów kopaliny;
- użytkowania, ochrony i kształtowania żywych zasobów przyrody.

Ze względów czysto ekonomicznych tylko w niewielkim stopniu zrealizowano przyjęte priorytety krótkookresowe. Udało się natomiast na przykład radykalnie ograniczyć strumień importu odpadów toksycznych, sprowadzanych jako „surowce” od zachodnich sąsiadów czy też przygotować precedensowy model ekokonwersji.⁴

Niestety w latach 1992- 1998 nastąpił okres spowolnienia i zaniechania wielu działań. Nie oznacza to jednak, że sprawami środowiska nikt się nie interesował. W latach 1991- 1998 wdrożono jednolity system monitoringu środowiska dostarczającego informacje o stanie środowiska, przekształcono system organizacyjny ochrony środowiska, nadano uprawnienia inspekcyjno- kontrolne Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska, co przyczyniło się do większego respektowania, przestrzegania prawa z zakresu ochrony środowiska przez jednostki gospodarcze, zwiększono opłaty i kary ekologiczne, co było konsekwencją wprowadzonego systemu finansowania ochrony środowiska. W ostatnim czasie możemy zaobserwować na nowo pewne ożywienie prac w tej dziedzinie. Powstają nowe ustawy między innymi ustawa o ochronie środowiska, o ochronie przyrody, o odpadach. Wynika to z obserwowanego przyspieszenia dostosowania polskiego prawa w zakresie ochrony środowiska do standardów unijnych.

W Polityce Ekologicznej Państwa przyjętej przez Sejm w 1991 roku oraz w Programie Wykonawczym do Polityki Ekologicznej Państwa do 2000 r., przyjętym przez Sejm w 1995 r., podstawę stanowi ekorozwój. Koncepcja ekorozwoju bazuje w dużej mierze na dokumentach bądź raportach formułowanych przez instytucje międzynarodowe oraz ekspertów zagranicznych. W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej można znaleźć szereg postanowień, które w sposób bezpośredni odnoszą się do ochrony środowiska(np. art.31 ust.3, art. 68 ust. 4, art. 78 ust. 232 i inne).Koncepcja zrównoważonego rozwoju jest na pewno modelem docelowym dla Polski. Świadczy o tym przede wszystkim art. 5 w Konstytucji RP, który stanowi, iż „Rzeczpospolita Polska (...), strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. W ustawie o ochronie i kształtowaniu środowiska obowiązującej od 1 stycznia 1998r, (Dz. U. Nr 133, poz. 885) zawiera się wykładnia celów, zadań i zasad polityki

⁴ Łojewski S., *Ekonomia środowiska*, Wydawnictwa Uczelniane Akademii Techniczno- Rolniczej, Bydgoszcz 1998.

ochrony środowiska Państwa wynikających z obowiązującego ustawodawstwa. Brzmienie preambuły: „Rzeczpospolita Polska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju, oznaczającą dążenie do:

- zachowania możliwości odtwarzania się zasobów naturalnych,
- racjonalnego użytkowania zasobów nieodnawialnych i zastępowania ich substytutami,
- ograniczenia uciążliwości dla środowiska i nie przekraczania granic wyznaczonych jego odpornością,
- zachowania różnorodności biologicznej,
- zapewnienia obywatelom bezpieczeństwa ekologicznego,
- tworzenia podmiotom gospodarczym warunków do uczciwej konkurencji w dostępie do ograniczonych zasobów i możliwości odprowadzania zanieczyszczeń, zapewnia ochronę i racjonalne kształtowanie środowiska stanowiącego dobro ogólnonarodowe oraz tworzy warunki sprzyjające urzeczywistnieniu prawa obywateli do równoprawnego korzystania z wartości środowiska”.⁵

W chwili obecnej nie tyle można już mówić w Polsce o zrównoważonym rozwoju, co o dążeniu do niego, czego dowodem są dokumenty państwowe jak też prowadzona polityka państwa.

Polityka Ekologiczna Państwa z 1992 roku formułuje cele i czynniki tworzące warunki ekorozwoju. Jest to jednak w dużej mierze niewystarczające, gdyż podstawowymi problemami do rozwiązania w tej dziedzinie są istniejące sprzeczności wewnętrzne jak i zewnętrzne, krótkookresowe i długookresowe, jak też te, które występują między ekonomicznym, społecznym, ekologicznym, technologicznym punktem widzenia.

Obecnie w Polsce obowiązuje Druga Polityka Ekologiczna Państwa, nad którą prace trwały od 1999 roku. Podstawowym jej założeniem jest bezpieczeństwo ekologiczne kraju. Dotyczy to zarówno mieszkańców, infrastruktury społecznej jak też zasobów przyrodniczych. W aspekcie ekorozwoju uznano, iż aby urzeczywistnić zrównoważony rozwój społeczno- gospodarczy kraju, niezbędne będzie:

„1. pełne zintegrowanie polityki ekologicznej z politykami w poszczególnych sektorach gospodarczych, polityka przestrzenną i regionalną oraz konsumencką, poprzez odpowiednią modyfikację istniejących programów sektorowych lub też opracowanie nowych, w pełni dostosowanych do przygotowywanej strategii zrównoważonego rozwoju kraju;

2. dokonywanie gruntownej przebudowy modelu produkcji i konsumpcji w kierunku poprawy efektywności energetycznej i surowcowej oraz minimalizacji negatywnego oddziaływania na zdrowie i środowisko wszelkich form działalności gospodarczej i rozwoju cywilizacyjnego;

3. wypracowanie mechanizmów reagowania na nowe wyzwania w dziedzinie ochrony środowiska, pojawiające się w wyniku stosowania nowych technik i technologii;

4. rezygnacja, w oparciu o zasadę przezorności, z niektórych osiągnięć nauki i techniki, które mogłyby wywołać negatywne oddziaływania na środowisko.”

Efektom takiego podejścia jest zarówno integracja polityki ekologicznej w obszarze

⁵ . Paczuski R., Zrównoważony rozwój jako zadanie współczesnego państwa oraz rola polityki i prawa w jego realizacji, [w:] Planowanie, Zarządzanie i Ochrona Środowiska, red. A. Kowalkowski, M. Zygało, Wyd. Politechniki Świętokrzyskiej, Kielce 1998.

celów, jak i nakładanie ograniczeń aby uniknąć powstawaniu zagrożeń.⁶

Polska znajduje się w tzw. okresie przejściowym stąd też musi się uporać z problemami, z którymi uporały się już kraje wysoko rozwinięte. Mamy już rozwiązane problemy dotyczące wyżywienia, uprzemysłowienia, teraz jesteśmy na etapie intensywnego rozwoju- wzrostu poziomu życia. Stąd też bardzo ważną sprawą jawi się jasne sformułowanie warunków, ograniczeń a w szczególności celów strategicznych. W II Polityce Ekologicznej Państwa do tzw. problemów strategicznych zaliczono między innymi:

„ 1. oddziaływanie na takie kształtowanie polityk makroekonomicznych, oraz makroekonomicznych wskaźników w gospodarce, aby sprzyjały one przybliżaniu się rozwoju kraju do modelu zrównoważonego rozwoju;

2. dostosowanie polityk sektorowych do zadania zrównoważonego gospodarowania i ochrony zasobów naturalnych oraz wdrażanie we wszystkich sektorach gospodarki proekologicznych wzorców produkcji np. małodopadowe i zasobooszczędne technologie, proekologiczne systemy organizacji i zarządzania.”⁷

Nie ulega wątpliwości, iż w obecnych warunkach Polski w ujęciu makroekonomicznym podstawowym celem strategicznym jest rozwój gospodarczy kraju, zmniejszenie bezrobocia oprócz tego możemy mówić o ekologicznych celach strategicznych, które są ściśle powiązane z możliwościami, warunkami, ograniczeniami społecznymi oraz ekonomicznymi całej gospodarki narodowej. Wszystkie cele muszą być ze sobą związane i tak na przykład przy rozwoju gospodarczym kraju muszą być brane pod uwagę różnego rodzaju ograniczenia nie tylko ekologiczne ale również społeczne czy ekonomiczne, z drugiej zaś strony trudno sobie wyobrazić zwiększenie ochrony środowiska przyrodniczego czy środowiska człowieka bez rozwoju gospodarczego. Rozwiązywanie tego typu zależności jest możliwe jedynie wtedy, gdy pracują zespoły interdyscyplinarne. Wynika z tego, że koncepcja rozwoju zrównoważonego nie może być tylko podstawą polityki ekologicznej jednego resortu, lecz musi być częścią składową polityki społeczno- gospodarczej kraju.⁸

Wiodącą zasadą polityki ekologicznej jest zasada zrównoważonego rozwoju, gdyż wynika ona z samej Konstytucji R. P. istnieje ponad to szereg innych zasad, które odnoszą się do zależności państwo - ochrona środowiska. I tak na przykład prawodawstwo polskie związane z problematyką ochrony środowiska opiera się na trzech istotnych zasadach a mianowicie na :

- zasadzie prewencji, która umożliwia kreowanie prawnego obowiązku zapobiegania powstawaniu zagrożeń lub szkód środowiskowych ;
- zasadzie sprawcy, która to nakłada obowiązek usuwania zagrożeń, ponoszenia kosztów przez sprawców zanieczyszczeń, likwidacje szkód powstałych w wyniku prowadzonej działalności gospodarczej;
- zasadzie kooperacji, która zobowiązuje do współpracy, wspólnego działania w zakresie ochrony środowiska.⁹

Zasady polskiej polityki ekologicznej są jednak bardziej rozbudowane w związku z czym

⁶ B. Fiedor (red.), Podstawy ekonomii środowiska I zasobów naturalnych, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 451.

⁷ . Fiedor (red.) , Podstawy ekonomii środowiska..., op. cit

⁸ Łojewski S., Ekonomia ...,op. cit.

⁹ Tokarczyk R., Próba enumeracji zagadnień normatywnych ekologii, „ Środowisko” nr 2 (170/2000) z 31stycznia 2000.

należy wspomnieć tu o innych zasadach pozwalających na jej realizację. Są to między innymi:

- zasada równego dostępu do środowiska przyrodniczego;
- zasada regionalizacji;
- zasada uspołecznienia;
- zasada przezorności;
- zasada stosowania najlepszych dostępnych rozwiązań;
- zasada subsydiarności;
- zasada skuteczności ekologicznej i efektywności ekonomicznej przy wyborze planowanych przedsięwzięć inwestycyjnych dotyczących ochrony środowiska.¹⁰

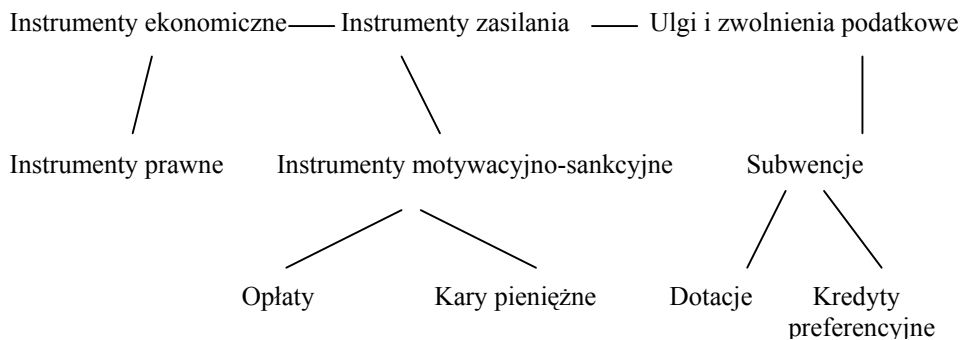
Pomimo tego, że zasady polityki ekologicznej zostały sformułowane nie były one w pełni realizowane w praktyce. Przyczyny tego można dopatrywać się w fakcie, że wciąż jeszcze cele ekonomiczne są ponad celami ekologicznymi. Cele polityki ekologicznej muszą zaś być osiągane przede wszystkim poprzez zachęcanie zanieczyszczających do zmiany swoich zachowań w stosunku do środowiska, lub poprzez redystrybucję środków finansowych gromadzonych na specjalnych funduszach. Służą temu różnego rodzaju instrumenty i regulacje. Skuteczna realizacja polityki ekologicznej, (czyli praktyczna realizacja jej zasad) możliwa jest wówczas, gdy instrumenty oddziaływania państwa na podmioty gospodarcze zostaną odpowiednio dobrane. Mogą wówczas być bodźcem, presją bądź perswazją. Do instrumentów tych zaliczamy :

regulacje bezpośrednie, opierające się na systemie norm prawnych dotyczących korzystania ze środowiska (nakazy i zakazy);

instrumenty ekonomiczne ochrony środowiska czyli opłaty za gospodarcze korzystanie ze środowiska i bodźce finansowe dla egzekucji prawa(kary za nieprzestrzeganie przepisów ekologicznych, za przekraczanie norm emisji) ;

instrumenty zasilania w postaci subwencji oraz ulg i zwolnień podatkowych.¹¹

Do podstawowych instrumentów realizacji koncepcji ekorozwoju zgodnej z polityką ekologiczną państwa możemy zaliczyć:

Rysunek 1. Struktura ekonomiczno- prawnych instrumentów ochrony środowiska w Polsce.

Źródło: F. Piontek i in. , Ekorozwój i narzędzia jego realizacji, Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok 1997

¹⁰ Poskrobko B., Zarządzanie środowiskiem, PWN, Warszawa 1998.

¹¹ Piontek F. i in., Ekorozwój i narzędzia jego realizacji, Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok 1997.

Poprawy stanu środowiska w Polsce należy upatrywać przede wszystkim w bardziej intensywnym stosowaniu regulacji bezpośrednich oraz w modyfikacji regulacji pośrednich. Coraz częściej obserwuje się jednak wzrost roli instrumentów ekonomicznych w stosunku do regulacji bezpośrednich. Wynika to między innymi z tego, iż instrumenty ekonomiczne uznawane są za bardziej elastyczne i łatwiejsze do zastosowania niż przepisy prawa. Instrumenty ekonomiczne mają to do siebie, że działają poprzez sygnały na rynku i w ten sposób wymuszają odpowiednią reakcję zanieczyszczających środowisko. Są to swego rodzaju bodźce dla sprawców zanieczyszczeń, którzy mają do wyboru: albo uiszczają opłaty za zanieczyszczanie środowiska, albo inwestują w środki, które pozwolą na zmniejszenie zanieczyszczeń czy wręcz ich eliminacji, lub też w jakiś inny sposób obniżają poziom zanieczyszczeń.¹² W praktyce najczęściej stosuje się jednak kombinacje instrumentów regulacji pośredniej i bezpośredniej. Nowe instrumenty, które zaczynają się pojawiać na rynku polskim traktuje się z reguły jako uzupełnienie zarządzeń już istniejących.

Najważniejszą potrzebą w zakresie polityki ekologicznej jak już wspomniano jest jej pełna integracja z politykami szczegółowymi taki jak na przykład: polityka rolną, transportową, przemysłową itp. Problem ten został ujęty w II Polityce Ekologicznej Państwa, gdzie przedstawiono podstawowe relacje występujące pomiędzy polityką ekologiczną a politykami sektorowymi. Dokonano tego poprzez: sformułowanie problemów strategicznych polityki ekologicznej, określenie występujących współzależności pomiędzy tymi politykami (jest to niezbędne dla realizacji zrównoważonego rozwoju), ukazanie istoty i metod realizacji ekologiczacji polityk sektorowych, określenie priorytetowych metod realizacji polityki ekologicznej państwa w ramach poszczególnych sektorów. Przedstawiono także szereg zaleceń dotyczących racjonalnego korzystania z zasobów naturalnych przez poszczególne sektory gospodarki. Zwrócono również uwagę na potrzebę przygotowania programów wykonawczych, harmonogramów niezbędnych do pełnej realizacji polityki ekologicznej.¹³

Zmian wymagają również sposoby finansowania inwestycji ekologicznych, konieczne jest stworzenie jednolitego systemu finansowania przedsięwzięć w zakresie ochrony środowiska i zasobów naturalnych od budżetu państwa począwszy a na funduszach strukturalnych(obejmujących również te uzyskane z Unii Europejskiej) skończywszy. Kolejnym problemem jest konieczność poprawy efektywności kosztowej oraz wdrożenie metod i procedur rachunku ekonomicznego i ekonomiczno-ekologicznego przedsięwzięć inwestycyjnych. Bliskie członkostwo Polski w Unii Europejskiej niejako narzuca potrzebę, by przy formułowaniu, uzupełnianiu polityki ekologicznej wziąć pod uwagę międzynarodową wymianę handlową. Chodzi tu przede wszystkim o aspekt salda zanieczyszczeń związanego z produkcją dóbr eksportowanych jak też ze zużyciem i konsumpcją dóbr importowanych.¹⁴

Podsumowanie

Dokumenty, które wyznaczały politykę ekologiczną Polski (polityka ekologiczna Polski zawarta w dokumencie: Polityka Ekologiczna Państwa, Ministerstwo

¹² Prus. M., Instrumenty ekonomiczne stosowane w ochronie wód w krajach OECD , w: *Ekonomika ochrony wód* , Polski Komitet do Spraw IAWPRC, Warszawa, 1991.

¹³ II Polityka Ekologiczna Państwa – projekt, Ministerstwo Środowiska , Warszawa, luty 2000.

¹⁴ Łojewski S., *Ekonomia ...*,op. cit.

Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Warszawa 1993 oraz Program Wykonawczy do Polityki Ekologicznej Państwa do 2000 roku, Rada Ministrów, Warszawa, wrzesień 1994.) zanim powstała II Polityka Ekologiczna, nie w pełni oddawały problematykę rozwoju cywilizacyjnego. Nie ujmowały wszystkich niezbędnych zmian, które zaistniały w czasie transformacji w naszym kraju nie w pełni również oddawały uwarunkowania ekologiczne, społeczne i gospodarcze. Przyczyną takiego stanu rzeczy mogła być zmieniająca się elita polityczna i nie do końca obrany kierunek rozwoju w zakresie ochrony środowiska. Dokumenty te w sposób bardzo fragmentaryczny poruszały daną problematykę, fragmentarycznie również wyjaśniały pojęcia, do których bardzo często następują odwołania na przykład: cele zrównoważenia Agendy 21, ekorozwój itp. W dokumentach określających I Politykę Ekologiczną Polski istniało szereg odwołań do zrównoważonego rozwoju wraz z przedstawieniem narzędzi dzięki, którym miał on być uzyskiwany. Stosunkowo dużo miejsca poświęcono tym działaniom, które w sposób bardziej doraźny niż przyszłościowy pozwalały na poprawę stanu środowiska. Ukierunkowane one były głównie na wybrane problemy środowiskowe, co wynika z dominującego, tradycyjnego podejścia do ochrony środowiska. Przedstawione zasady dotyczące trwałego rozwoju miały charakter bardziej deklaracyjny. Nowoczesna polityka ekologiczna aby być pełną i spójną musi brać pod uwagę wiele dziedzin. Miejmy nadzieję, że II Polityka Ekologiczna Państwa spełni swoją rolę, a strategia zrównoważonego rozwoju Polski w niej zawarta będzie realizowana.